

Sérült családok, bántalmazott gyermekek és a büntetőjog Prokrusztesz-ágya

■ TÖPRENGÉSEK ÉS KÉTELYEK EGY TÖRVÉNYI TÉNYÁLLÁS ELEMZÉSE KAPCSÁN

A téma, amelyről írni szeretnék, évek óta a széles szakmai érdeklődés középpontjában áll: szemináriumok és konferenciák keretében vitatják egyre hevesebb indulatokat keltve. Tanulmányok tucatjait írják róla, egyetemisták választják szakdolgozatuk témájául. Divat lett értekezni, írni, beszélni erről.

A rettegés és kiszolgáltatottság színterévé vált család a legkülönbözőbb területeken dolgozó szakemberek kutatási területe. S hiába izolált az abúzust elszenvedő gyermek, hiába magasfokú a látencia, a családban elkövetett bántalmazások ügye sokakat érint. Így, vagy úgy. Tízezreket, akik már elszenvedtek, megéltek ilyet, s azokat, akik az elszenvedőkkel kapcsolatba kerülnek: a szomszéd, aki nagyot sóhajt éjjel, - mielőtt végre elalhat, mert a falon túl elült a csatazaj. Náluk békésen szuszogva alhatnak a gyerekek, fűtött, barátságos lakásban, nem kell menedéket keresni valahol az utcán, nem kell idegenek jóindulatáért kuncsorogni. Aggódik a távolélő nagyszülő, töpreng a lelkiismeretes tanítónő, hogyan legyen tovább az unokával, a riadt, kialvatlan tanítvánnyal? Kevesen vannak, akiknek baráti körében, ismerősei között ne akadna legalább egyvalaki, akinek a szomszédjában, rokonságában ne történt volna már valami hasonló. Így aztán szinte mindenkinek van véleménye, hozzászólni valója. A sajtóból figyelemmel kísér-

hetjük a témát érintő aktuális fejleményeket: halasztást nem tűrő jogszabály módosítást, változtatást sürgető aláírásgyűjtésről és annak következményéről. Szinte hetente jelennek meg írások napilapokban és szakmai folyóiratokban is, amelyekben szenvedélyes hangon ostorozzák egymást lefeministázott és leférfisovénezett szakemberek – valahol egy cikkben szakférfiakat és szaknőket is olvastam -, kutatók és aktivisták. Hát akkor mit akarok én itt, mit tudok még írni a családon belüli erőszakról, - szívesen rövidíteném „cs.b.e”-nek, ha egy ilyen komor tárgyhoz szólva megengedhető lenne a komolytalanság, s ha nem lenne olyan rossz az efféle rövidítések konnotációja, ld. rendőri jelentések, amiben a törzsrövidítés „csb”-hez vonulást ír, ami ugye családi botrányt jelent. (annak, aki nem tudná) – amit mások még nem mondtak el. Mit tehetnék én hozzá a több kötetnyi szakcikkhez, íráshoz, miért éreztem én is, hogy bármit is szólnom kellene. És egyáltalán: mi legyen a műfaja? Szakmai morfondír, vágom rá rögtön, s hagyom így. Általában az elsőként felvillanó szó, ötlet a legjobb.

Egy emberöltő útjának felén, ami szakmai múltamban is „jelentős időmúlást” tétélez, arra gondoltam, leülök és leírom az e tárgyban bennem felgyülemlett gondolataimat, kételyeimet. Persze nem a családon belüli erőszakról beszélnek úgy általában, hiszen ekkora téma itt feldolgozhatatlanul szerteágazó lenne, egész tanulmánykötetre való. Amúgy pedig a bíró, szemben a széles látókörű, bölcs társadalomtudós barátaival – szakbarbár, ahhoz ért, ami a kenyere, hétköznapi munkája, a jogalkalmazáshoz.

Így a családon belüli bántalmazás bonyolult és terjedelmes egészéből levágok egy szeletet, s azt bemutatom. Miért éppen ezt? Mert az elmúlt 10-15 évben igen nagy számban tárgyaltam a Btk. 195. §-ába ütköző bűncselekményeket, ezért aztán felhalmozódott bennem némi tapasztalat.

A Btk. XIV. – a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket tartalmazó – fejezetének 195. §. /1/ bekezdése olyan magatartásokat büntet, amelyeket a családon belüli erőszak megnyilvánulási formáiért, azokkal összemosva szokás emlegetni. Holott a két fogalom nem fedi egymást.

Annak igazolására, hogy az elmúlt években sok-sok ilyen ügyet tárgyaltam, álljon itt egy kis házi statisztika:

Ezek az ügyek az „én bíróságom”, - ahol kinevezésem óta dolgozom – a PKKB (Pesti Központi Kerületi Bíróság) kizárólagos illetékességébe tartoznak. A 2003. július 1-jén hatályba lépett új Be 17. §. /5/ bekezdésében változatlanul hagyta a korábbi illetékességi szabályt: valamennyi, a főváros területén elkövetett – a BRFK Életvédelmi Főosztály Gyermek – és Ifjúságvédelmi Osztálya által vizsgált – ügyben a VIII. kerületi Ügyészség, de még Bfk. Számon, a PKKB-hoz nyújtja be a vádiratot. Miután a PKKB büntetőtagozatának három csoportja specializáltan tárgyalja a bíróságra érkezett ügyeket, a kiskorú veszélyeztetésének büntette a B. II-es csoportba kerül, ahol én is bíraskodom. Egy-két ügyet kap – szoros személyi és tárgyi összefüggés esetében – a szexuális bűncselekményeket tárgyaló B. III-as csoport is.

Íme néhány B. II-es statisztikai adat:

Az érkezések száma:

2000:	61 ügy
2001:	37
2002:	43
2003:	90

A csoportban jelenleg folyamatban lévő ügyek száma 128. Ebből 44 az én ügyem, részben már úgynevezett „betárgyalt”, nagyrészt azonban még kitűzetlen ügyek. A fenti adatok felnőtt, közbiztonsági ügyekre vonatkoznak. A fiatalok számon, zömmel a Btk. 195. §. /2/ bekezdésébe ütköző cselekmények miatt – ahol kívülálló felnőtt korú bírja rá a fiatalok társát a bűncselekmény elkövetésére – indult és elnevezésében ugyancsak kiskorú veszélyeztetéses ügyeket itt nem vizsgáltam.

Nehéz, nyomasztó referáda ez. S nemcsak a bántalmazott, meggyötört gyerekek miatt. Az abúzus színtere, a család is sérült – beleértve a vádlottat is – gyakran magára hagyott, maga is segítségre szorulna. Az ilyen ügyek tárgyalása nemcsak emberileg viseli meg az átlagosnál jobban az ügyben eljáró bírót, a megoldandó szakmai feladat sem egyszerű. A következőkben a törvényi tényállás és a büntetőeljárás sajátosságainak bemutatásán keresztül elmondom, hogy miért.

A BŰNCSELEKMÉNY SAJÁTOSÁGAI

A kiskorú veszélyeztetésének büntetést a Btk. 195. §. /1/ bekezdése így szabályozza:

„ A kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy, aki e feladatából folyó kötelességét súlyosan megszegi, s ezzel a kiskorú testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését veszélyezteti, büntetést követ el és 1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A Btk. 195. §. /1/ bekezdésébe ütköző kiskorú veszélyeztetésének büntette immateriális bűncselekmény, befejezetté válik már a veszélyhelyzet megteremtésével. A törvényhozó magát a veszélyeztető magatartást bünteti, eredménynek nem kell bekövetkeznie, s ha mégis van látható, tetten érhető sérülés vagy lelki következmény, akkor könnyű vagy súlyos testi sértés elkövetését is megállapítva, a bíróság halmazati büntetést szab ki, vagy súlyosító körülményként értékeli a veszélyhelyzet realizálódását.

A bűncselekménynek speciális alanya van: olyan személy, akit a családjogi törvény (Csjt. 71. §.) vagy más jogszabályok rendelkezései gyermekek nevelésére, gondozására, felügyeletére köteleznek: szülő, nevelőszülő, örökbefogadó szülő, gyám, de ebbe a körbe tartozik az intézeti, gyermekotthoni felügyelő, gondozó, a pedagógus is. Megalapozhatja a felelősségre vonást az alkalmi rábizás és a gyermek szívességéből elvállalt felügyelete is. Ebből következik, hogy az elkövető és a sértett közötti viszonyt egyrészt igen szoros érzelmi függőség, másrészt a függő helyzetből adódó teljes kiszolgáltatottság jellemzi.

A szülői felügyeleti jog szünetelése – a gyermeknek a másik szülőnél történő elhelyezése esetén - nem szünteti meg e kötelezettséget. Más a helyzet a szülői felügyeleti jog bírói megszüntetése esetében, akár büntető, akár polgári bíróság hozta is a határozatot:

A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma éppen egy 13. B-s, azaz egy 1993-as saját ügy felülvizsgálata folytán hozta meg azt a többek által vitatott határozatát (BH 1994/172.), amely szerint:

„az, akinek a bíróság korábban ugyanilyen bűncselekmény miatt szülői felügyeleti jogát megszüntette, nem lehet a kiskorú veszélyeztetése büntettének elkövetője.”

Még akkor sem lehet, ha az egy fedél alá kényszerültségből következően továbbra is folytatja, talán még súlyosabb formában, a korábbi bántalmazást. Természetesen egyéb címen (Btk. 170. §. /1/ /2/ és /3/ bekezdés, valamely szexuális bűncselekmény, garázdaság stb.) büntethető az elkövető.

A bűncselekmény sértettje lehet csecsemő, kisgyermek vagy nagykorúságát még el nem ért kamasz, azaz a sértett életkora 0-18 év.

SÚLYOSAN KÖTELESSÉGSZEGŐ MAGATARTÁS(OK)

> *A laikus a durva, kegyetlen, bántalmazással, hosszú időn át tartó, súlyos abúzussal azonosítja a kiskorú veszélyeztetését. Ezek a médiában gyakran torzítva, felnagyítva megjelenő, a háttér kellő ismertetése nélkül nagydobra vert, és valóban sokszor döbbenetes esetek sokkolják az olvasót, nézőt. Pedig a bántalmazás lehet egyszeri is, ha az kirívóan durva, vagy veszélyes (pl. egyetlen, súlyos sérülést okozó verés, büntetésből, ablakból való kilógatás, csecsemő órákra magára hagyása étlen-szomjan) Álláspontom szerint egy gyermek bántalmazása mindig jogellenes magatartás. Ugyanis a felnőtt sérüléssel nem járó megütése, meglegyintése is bűncselekmény – tetteges becsületsértés – ahogy természetes, hogy az enyhe arcpírt, vagy 8 napon belüli sérülést okozó megpofozása, megütése könnyű testi sértést valósít meg, akkor miért lehetne mindezt „nevelési hibaként” elnézi*

a szülőnek a neki teljesen kiszolgáltatott és gyenge gyermekével szemben. Nem meggyőző a Legfelsőbb Bíróságnak BH 1992/632- sz. alatt közzétett azon határozata miszerint: „ha az elkövető a nevelése alatt álló kiskorút néhány esetben túlzott mértékben fenýíti meg testileg, de ez egyrészt a nevelési kötelezettség súlyos megszegésének nem értékelhető, másrészt pedig az bizonyíthatóan nem volt kihatással a kiskorú test, értelmi vagy erkölcsi fejlődésére”. Ebben a konkrét ügyben a nevelőapa két év leforgása alatt háromszor bántalmazta fűzfavesszővel a 8 és fél éves sértett kislányt, akinek hátán és fenekén, 8 napon túl gyógyuló sérülések nem keletkeztek. A Legfelsőbb Bíróságnak e határozata lényegében a házi fenýítőjogot szentesíti, kimondva, hogy a kiskorú alkalmoszerű, testi sértést nem okozó bántalmazása nem tekinthető súlyos köteleességszegésnek. Vitatom a döntésnek azon fordulatát is, hogy a veszővel fenýítés ne okozna súlyos lelki sérülést (ld. alább) a bántalmazott gyermekben.

> Lehet passzív magatartás. Az elhanyagolás leggyakrabban előforduló formái: beteg gyermek ápolásának, orvosi ellátásának elmulasztása, kötelező védőoltások be nem adása, a gyermek fizikai környezetének, testi higiéniájának elhanyagolása.

> A másik szülővel való kapcsolattartás akadályozása, gyűlölködés, gyűlöltre nevelés, mint a lelki abúzus sajátos formája az elmúlt két-három évben kezd megjelenni a fővárosi vádemelésekben.

A bírói gyakorlat alakította és alakítja ki a súlyos köteleességszegés tartalmát, de még hosszú évek alatt szerzett tapasztalat birtokában sem könnyű megvonni a határvonalat a súlyos nevelési hiba, mulasztás – mondhatnánk felelőtlenséget, nemtörődömséget, trehányságot is - és a súlyos köteleességszegő magatartás között.

Végül a súlyos köteleességszegéssel szoros okozati összefüggésben kell bekövetkeznie a kiskorú egészséges testi, értelmi és erkölcsi fejlődésének veszélyeztetésének. E törvényi tényállási elem is tág teret enged a bírói mérlegelésnek, de kevésbé szubjektív kategória, mint a súlyos kötelezettségszegés megítélése, hiszen vannak objektív jelek, tünetek, következmények, amelyekből egyértelműen megállapítható, hogy veszélyeztetés történt. Pl.:

> sérülés, betegség - a Battered child (megvert gyermek) szindróma félreérthetetlen, árulkodó jelzés: öt ujj, vasalózsínór, nadrágszj, csat lenyomata, több testrésztre kiterjedő más-más színű, tehát különböző időkben keletkezett sérülések véraláfutásos nyomai, pl. az oly egyértelmű pápaszem haematóma, cigarettacsikk bőrbre égett hegesezése, súlyos vérszegénység, tüdőgyulladás bekövetkezte stb.;

> pszichés károsodás: nem kizárt, hogy a beteg szülővel szoros szimbíózisban együtt élő gyerek maga is paranoiássá, schizoiddá válik, így azonosul a beteg szülővel, de ennél enyhébb lelki sérülést szinte valamennyi érintett gyermek elszenved;

> évismétlés, iskola abbahagyása;

> csavargás, bűncselekmény elkövetése.

A BÜNTETŐELJÁRÁS JELLEGZETESSÉGEI

A bírósági eljárás ügyészi vádemeléssel kezdődik, a vádat mindvégig az ügyész képviseli. A sértetti megbocsátás nem vezet vádelejtéshez, így az eljárás megszüntetéséhez, mint egy könnyű testi sértés vétsége miatt indult magánvádas eljárásban, ahol a sértett bármikor felállhat és bejelentheti, nem kéri az elkövető megbüntetését. Egy ilyen nyilatkozattal már vége is az eljárásnak. Ezt az ellentmondást a kiskorú veszélyeztetésének büntette miatt indult eljárásban érintettek nehezen értik meg. Amikor a kiskorú szülője – az esetek igen nagy százalékában édesanyja – az egyik sértett, megbocsátásának itt nincs vádelejtést eredményező hatása. Az eljárás az ő kifejezett akarata ellenére folyik tovább, akkor is, ha a bántalmazást a gyermek szenvedte le, akinek ő a törvényes képviselője.

> A megbocsátáshoz mégis fűződhetnek eljárásjogi és anyagi jogi következmények: a sértett nem jelenik meg a bíróság előtt, nem veszi át az idézéseket, nem érti miért „zaklatják”, amikor ő a maga részéről már rég lezárta az ügyet, el is felejtette, ettől az eljárás tovább húzódik; a mentességi jog igénybevétele, amely mögött természetesen megbújhat a sértettet az elkövető vagy családtagjai részéről ért fenyegetés is, a büntetés kiszabása során enyhítő körülményként értékeli a bíróság.

> Mivel mediációra a büntetőeljárásban – nálunk ma még – nincs lehetőség, a családtagok a bíróság előtt többnyire ellenséggént állnak szemben egymással, a feszültség, a félelem miatt

dott német ügyész, akit a közelmúltban Karlsruhe-ban megkérdeztem, hogyan zajlik náluk a gyermektanúk meghallgatása, elmondta, hogy a videó-rendszer náluk sem működik, nem annyira technikai feltételek hiányában, hanem azért, mert a rendőrök, ügyészek nem ismerik igazán, nem tudják kezelni, túlságosan bonyolultnak, és időigényesnek tartják.

> A kihallgatás légköre, módszere igazodjon a gyermek, illetve fiatalok szellemi képességeihez, pszichés állapotához. Itt van különös jelentősége - és lenne igencsak kívánatos - az ilyen ügyekben eljárók speciális képzésének, mert sem az e területen eljáró ügyészek, sem a bírák nem vettek, s nem vesznek részt pszichológiai, szociológiai stb. - legalább alapfokú - szakképzésben.

■ AZ IGAZSÁGÜGYI PSZICHOLÓGUS SZAKÉRTŐK JELENTŐSÉGE AZ ELJÁRÁSBAN

Hosszabb elemzést érdemel az eljárásba bevont igazságügyi pszichológus szakértő szerepe, illetve az általa végzett egyik legfontosabb vizsgálati módszer, az exploráció felhasználhatóságának kérdése. A nyomozó hatóság minden esetben igazságügyi pszichológus szakértőt rendel ki a gyermekkorú vagy fiatalok sértett vizsgálatára. A vizsgáló által feltett kérdések gyakran ügyetlenek, sematikusak. Csak igen képzett és tapasztalt szakértő képes azokra úgy válaszolni, hogy a lényeg a fel nem tett vagy rosszul feltett kérdés dacára is benne legyen véleményében. Ha másként nem, hát észrevételek formájában. A fel nem tárt összefüggések, homályos, ellentmondó részletek feloldására a bíróság az esetek túlnyomó többségében kötelező megjelenéssel idézi a szakértőt, s elkészített véleményének pontosítására, illetve kiegészítésére kéri fel. A bíróság által leggyakrabban feltett kérdések a következők:

- Milyen vizsgálati módszerek segítségével jutott el a végső következtetésig?
- Hogyan történt, s hogyan történik egy adott életkorú sértettnél az exploráció?
- Ezzel az alkalmazott módszerrel a bizonyosság milyen fokáig juthat el a szakértő?
- Hogyan lehetett (vagy nem lehetett) a gyermek esetében kizárni a pszepudológiát ill. a konfabulációt (vélelmezett történetet, hazugságot, képzelt történet mesélését)?
- Hogyan értelmezhető az élményszerűség fogalma?
- A sértett megváltozott viselkedése lehet-e szülői manipuláció következménye?

Előfordulhat az is, hogy a bíróság a szakértőt nem kiegészítő szakvélemény készítésére kéri fel, hanem hivatalból vagy a vádlott ill. védője indítványára a bírósági szakban új szakértőt rendel ki. (Be 111. §. /1/) Erre akkor kerül sor, ha a szakvélemény kiegészítése nem vezetett eredményre vagy a vádlottnak illetve a védőnek a vád kézbesítésétől számított 15 napon belül előterjesztett indítványára más szakértőt kell a bíróságnak kirendelnie a nyomozás során már vizsgált ugyanazon tényre. (Be 111. §. /4/) E jogszabályi rendelkezés feltétele tehát az, hogy a szakértő kirendelése ugyanazon tényre, pl. a sértett szavahihe-tőségének, élményszerű előadására vonatkozzék.

A pszichológus a vizsgálat kezdetén a gyermek vagy fiatalok sértett életkorának megfelelő mélységű feltárást végez. A szaknyelven explorációnak nevezett vizsgálati módszer a sértett részletes és szakszerű kikérdezését jelenti. Annál jobb, minél szélesebb és mélyebb az a feltárási munka, amely a családi milióval általában, s a gyermek számára fontos részletekkel is foglalkozik. A hallottakat a szakértőnek nem jogkérdésként kell kezelnie, hanem azt a pszichológia tudományos ismereteit, egyéb módszereit felhasználva kell értékelnie. A szakvélemény explorációjában leírtak a pszichológiai vizsgálat részét képezik, a sértett által ott elmondottak a vallomásnak sem tartalmi, sem formai elemeit nem merítik ki, a szakértő a sértettet sem mentességéi, sem igazmondási kötelezettségére nem figyelmezteti, hiszen erre nincs is kompetenciája, így az ott elmondottak vallomásként nem értékelhetők. A Legfelsőbb Bíróság egyik határozata (BH 1991/463) a vádlott szakértő előtti meghallgatásának vallo-másként értékelhetőségét zárja ki. A két eset között lényegi különbség nincs, tehát általánosságban leszögezhető: az explo-ráció tartalma önmagában nem képezheti bizonyítás tárgyát. Ennek ellenére a bíróság számára fontos orientáló szerepe lehet, irányíthatja a szakértőnek, vádlottnak, tanúnak felteendő kérdésekben.

■ RÖVIDEN AZ ELKÖVETŐI KÖRRŐL

• **A jogalkalmazónak mindig szem előtt kell tartania a következőket:**

- > Az elkövetők is a sebzett, elesett családok tagjai, akik sokszor maguk is – időben jött – segítségre szorulnának: munkahelyre, rendszeres szociális támogatásra, a családgondozó beavatkozására, alkoholelvonó, vagy pszichiátriai kezelésre, gyógyításra, családterápiára lenne szükségük.
- > Az általam tárgyalt ügyekben az általános iskolát végzettek

száma 40-50%, és mintegy 40 % a szakmunkásképzőben szakmát szerettek aránya. A vádlottaknak legfeljebb 10 %-a érettségizett, s évente jó, ha egy vádlottat találkozom, aki felsőfokú végzettséggel, diplomával rendelkezik. Ennél jóval kevésbé ritka, hogy az elkövető szülő(k) analfabéta(k). Ezek az adatok kizárólag becslésesen alapulnak.

> Az alacsony iskolázottság, szakképzetlenség egyenes következménye, hogy igen magas a munkahelyét elvesztettek, leszázalékoltak, lecsúszottak krízishelyzetbe kerültek és alkoholisták, depressziósak, beilleszkedési zavarokkal küzdő szociopaták aránya, akiknek frusztráció elviselési képességük igen alacsony, érzelmi instabilitásuk, indulatvezérelt személyiség szerkezetük komoly rizikófaktora a többnyire indulati túlfűtöttség vezérelt bántalmazásoknak.

> Ezek az elkövetők ugyanis nem gonoszságból, nem előre kitervelten bántalmazzák, sanyargatják gyermekeiket, s nem is azért mert „elmebeteg” (a laikus hajlamos rögtön így reagálni: aki ilyesmire vetemedik, biztosan nem normális) A bántalmazás leggyakoribb oka a kilátástalanságból fakadó türelmetlenség, a fékevesztett indulat, az alkoholista teljes önkritikátlansága, éretlen személyisége. Az okok között második helyen áll az otthonról hozott minta, aki gyermekként maga is abúzus áldozata volt, igen gyakran válik abúzer szülővé. S ezt fel is vállalja. „Engem is vert az apám, mégis rendes ember lett belőlem.” Kevesen vannak, akik tudatosan, pedagógiai elvekre hivatkoznak, bibliai idézettel erősítve nézeteik jogosságát. „A te fiadtól pedig ne vond meg a vesszőt.”

> Ezek az elkövetők nagy százalékban első bűntényesek, semmilyen bűnözői karrier nem áll mögöttük.

> Sokszor nem könnyű annak eldöntése, hogy a vidékről a fővárosba felköltözött, önkényes lakásfoglalóból utcára került, földönfutóvá válik, s így legelesettebb családok esetében, ahol az elhanyagolás nyilvánvalóan fizikai és érzelmi veszélyeztetést indukál (melyik iskola fogadja be a csövező család gyermekét, ki tartja nyilván?) – megállapítható-e a vádlott felelőssége.

§ AZ ÉRZELMI ABÚZUS

Az érzelmi bántalmazás kérdése önálló vizsgálódást érdemel. Pár mondatot azonban már itt is ejtenék róla, hiszen a most tárgyalt bűncselekményeknek ez a legizgalmasabb s egyben legkevésbé megfogható jelensége. A kiskorú egészséges testi, érzelmi és erkölcsi fejlődése mellett a lélek egészséges fejlődését a hatályos törvény szövege nem említi, a védett jogtárgyak között nem sorolja fel. Ezzel szemben a szakirodalom a gyermekek bántalmazásának négy fő területét különbözteti meg: a lelki, testi-fizikai, szexuális abúzust és az elhanyagolást. Az általam megismert külföldi példák ez utóbbi álláspontot támasztják alá: a Német Szövetségi Köztársaság Büntetőtörvénykönyvének 225. §./3/ bekezdés 2 pontja így fogalmaz: „Legalább egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő az, aki az oltalomra szoruló személy testi ill. lelki fejlődését károsodásnak teszi ki, veszélyezteti.” A Svájci Föderáció Büntetőtörvénykönyvének 219. §.-ban pedig ez áll: „Ha a nevelésre, illetve gondozásra köteles személy bántalmazó vagy elhanyagoló magatartásával a kiskorú testi és lelki fejlődését veszélyezteti...” A lelki

fejlődésre utalás elhagyása, s erkölcsi fejlődéssel helyettesítése az 1978. évi IV. tv.-ből nyilvánvalóan ideológiai töltéssel bírt. A materialista világszemléletű szocialista jogalkotás a lelki élet jelenségeivel, de magával a lélekkel mint olyannal, nem igazán tudott mit kezdeni. Ma már éppen ideje lenne, hogy a gyermek lelki fejlődését - mint a veszélyeztetés egyik lehetséges irányát, illetve eredményét - beillesztjük a törvényi tényállás szövegébe. A jogalkalmazás persze használja ezt a mellőzött fogalmat. Álláspontom szerint ez egyáltalán nem ütközik nullum crimen sine lege elvébe, hiszen a hármast irányú veszélyeztettség egyike sem úszható meg könnyebb vagy súlyosabb, kiheverhető vagy életre szóló maradandó lelki sérülés nélkül.

Evidencia, hogy a kitartóan bántalmazott, súlyosan meggyötört, megtorlasként veréssel „nevelt” gyermek szorongóvá válik, vagy agresszióval válaszol a külső környezetében: az óvodában, az iskolában azonnali reakcióként, vagy jóval később, felnőttként maga is bántalmazó lesz. Ugyanígy nyilvánvaló, hogy az iskolakerülés következtében bukácsoló, értelmileg visszamaradott, túlkorossá vált, iskolázatlan fiatal társai gúnyolódásának célpontjává válik, aztán iskolakerülését hazugsággal leplező csavargó lesz belőle, aki agresszióval oldja frusztráltságát. Végül az erkölcsileg veszélyeztetett gyermek is súlyos lelki traumákat él meg, a szexuálisan bántalmazott gyermek szexuális szabadosággal reagál, vagy szexuális élete e traumával terhelt marad.

■ MELYEK A TISZTÁN ÉRZELMI ABUZUS ESZKÖZEI?

> Az egyik szülő tejjel-vajjal – külföldi utakban - fűrésztli a gyermekét, s a végtelenségig elkényezteti, miközben a másik, a szülői felügyeleti jogot éppen neki felróhatóan nem gyakorló szülő ellen hangol minden lehetséges közvetlen és közvetett módon:

- *eltiltja a másik szülőtől, taszítónak írja le annak környezetét, ill. őt magát*
- *a kapcsolattartás megghiúsulásáért – saját felróható magatartásáért - a másik felet hibáztatja*
- *tudatos emlékezet hamisításra, a múlt teljes kitörlésére törekszik*

> A nevelőszülő tiltja a gyermeket vérszerinti szülőjétől vagy korábbi nevelőszülőjétől.

> Van, aki nyíltan bántalmazásra uszítja a gyermeket a másik szülő ellen „gyertek fiúk, anyátok megint szakál.”

> Saját pszichiátriai betegsége kezeletlenségével megbetegíti a gyermekét, így már ketten válnak érdekszövetségben üldözöttekké.

> A csak verbális bántalmazás esetei (amikor József Attilából Öcsödön Pista lett):

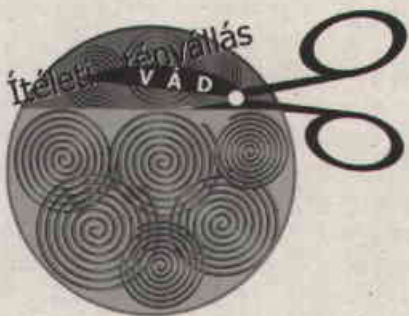
- *az elkövető arra kényszeríti a gyereket ,hogy torzíva használja az anyja nevét, őt más néven nevezze, mint ahogyan hívják, - arra kényszeríti a sértettet, hogy kurvázza, más módon gyalázza az általa szeretett édesanyját*
- *a nevelőszülő, „mostoha”, édesanyjának szólíttatja magát*
- *rendszeresen szidalmazza, megszégyeníti a gyermeket*

Hogyan ismerhető fel a lelki abúzus? A gyermek magába fordulása, zárkózottsága, megváltozott viselkedése, éjszakai bevizelése egyértelműen jelzik a baj meglétét. Ha a sértett hirtelen és indokolatlanul, valós traumatizáló élmény nélkül el-

fordul a másik szülőtől az nagy valószínűséggel a másik, helyzeti előnyben lévő szülő aknamunkájára, manipulációjára utal.

■ HOGY JÖN IDE AZ A BIZONYOS PROKRUSZTÉSZ-ÁGY?

> Az ügyészi vád, majd a vádhoz kötött bíróság ítéletének tényállása egy sokszor igen hosszú, néha több éven át tartó időszak valóságából ragadja ki azokat az eseményeket, amelyek valahogyan napvilágra kerültek, amelyeket a nyomozás során bizonyítani lehetett, s amelyek ráhúzhatóak a Btk. 195. §. /1/ bekezdés törvényi tényállás kaptafájára, azaz tényállásszerűek voltak. Jogi nyelven, - csak a jogilag releváns tények felsorolására törekedve - fogalmazza meg az évek alatt tönkrement párok kapcsolatok, valamint a működési zavarokkal küszködő, szétzilálódott családokban, bántalmazó szülők uralma alatt sínylődő gyermekek történetét. Ez a tömörítés szükségszerűen torzítás is egyben, ami semmiképpen nem vehető a büntetőjog szemére. Módszere, nyelvezete nem irodalmi, a produktum nem szép próza, az ítéletben a bíró nem írhat sagákat az előtte zajló hihetetlenül megrázó, máskor abszurd történetekből, bár néha kedvet érez hozzá. A bíró kezét köti tehát a vád: csak olyan személyi büntetőjogi felelősségéről dönthet, akivel szemben az ügyész vádat emelt, és csak olyan cselekmény alapján, amelyet a vád tartalmaz (Be 2. §. /2/ bekezdés).

Hiába válik bizonyossá, hogy a vádlott házastársának magatartása legalább olyan fokban, ha nem súlyosabban volt veszélyeztető, hiába nyilvánvaló, hogy az ügyben eljár, ill. el nem járt hatóságok, intézmények felelőssége jóval meghaladja a vádlottét; a bíróság a vád keretein nem terjeszkedhet túl. Természetesen az ügyész a tárgyaláson felvett bizonyítás eredményéhez képest kiterjesztheti a vádat az újonnan feltárt tényekre. (a vádkiterjesztés lehetőségére a bíróság is felhívhatja) A vádkiterjesztéstől a bírót ezen új tények kötik, azokat az ítéletben teljesen ki kell merítenie.

> Az ítéleti tényállás nem képes híven tükrözni – mert nem is ez a dolga – a valóságban hosszú évek alatt lejátszódó valamennyi eseményt. Ha a vádat ugyan kimerítette, de a valós világot nem, akkor óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy az ekképpen megállapított tényálláson nyugvó ítélet, legyen az elítélés vagy felmentés, mennyire adekvát válasz az élet dolgaira. Mennyit old meg a büntetőbírói határozat abból az életáruló drámából, amelynek több tárgyaláson keresztül, néha éveken át szemlélője volt?

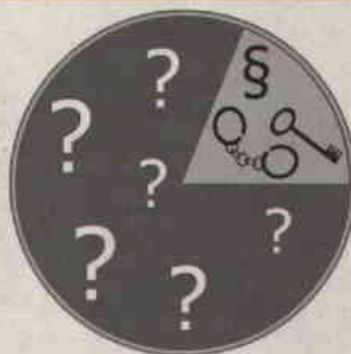
A jogalkalmazó számára egyértelmű a válasz: az ítéletnek nem a család és a gyerekek sorsát kell megoldania, elsimítania. Erre a feladatra más hatóságok, hivatalok, civil szervezetek hivatottak. A büntetés joghátrány, amit a bíróság a bűncselek-

mény elkövetése miatt a vádlottal szemben alkalmaz annak érdekében, – ez maga a büntetési cél – hogy se az elkövető, se más ne kövessen el bűncselekményt. A Btk. 37. §-ában ekként megfogalmazott büntetés megtorló és nem helyreállító jellegű, döntésével a bíróság a speciális és generális prevenciót kívánja érvényesíteni.

Az eljárások drámai elhúzódásából fakadóan az elkövetés után két-három, sőt öt-hat évvel generális prevencióról beszélni illúzió. Az évekig tartó büntetőeljárás egy kissé visszafogja, visszatartja a jobb érzésű elkövetőt, úgyhogy az legalább az eljárás tartama alatt megembereli picit magát. A büntetőeljárás azonban nem előrehozott büntetés, a törvényhozó a Btk. 37. §-ának megszüvegezésekor nem efféle egyéni megelőzésre gondolt.

A büntetőbírói ítélet meghozatala után számtalan kérdőjel marad még a bántalmazott családban:

- *Mi lesz a súlyos pszichiátriai beteg szülővel, akinek büntetőjogi felelősségét pszichés állapota nem zárta ki, csak korlátozta, kényszergyógykezelésének pedig nem álltak fent jogszabályi feltételei? Továbbra is a családban marad?*
- *Mi történjen a közös lakásban maradó alkoholiista vádlottal? A mi jogrendszerünk ugyanis egyelőre nem ismeri a távoltartó rendelkezést, s nincs olyan mellékbüntetés sem, melynek alapján a garázda, abúziv szülőt a lakásból el lehetne távolítani.*
- *Ki segít a jószándékú, de kicsi gyermekeit önállóan ellátni képtelen, enyhe fokban szellemi fogyatékos anyának?*
- *Ki garantálja, ki ellenőrzi, hogy a gyerekek végre rendszeresen járjanak iskolába... stb.?*

> A fentiekben rámutattam, hogy a súlyos kötelességszegő magatartásoknak az életben rengeteg megjelenési formája van. Az elkövetési magatartások tárháza kimeríthetetlen. A legcsekélyebb súlyúaktól – iskolába-járatás elhanyagolása, a gyermek egy-két alkalommal felügyelet nélkül hagyása (mivel munkahelyére feltétlenül be kell mennie, nehogy az új állást elveszítse stb.) – a legdurvább, kegyetlen abúzusokig (egyik kisfiát megköztözi az elkövető apa, s a másikkal megvereti; gyermekét hajnalban, álmából felriasztja, kedvenc egérkéjének vérnek látszó ketchuppal bekent tetemét hímálva riogatja, az anya megerősökölése a síró kislányok előtt, gyermek rendszeresen durva verése, kínzása, kezének megégetése stb.)

Ezen a valóságban sokszínű, más-más formában megjelent súlyos kötelességszegő – s egyben veszélyeztető, de keret tényállásban zsúfolt – magatartások egységben 1-5 évig terjedő

szabadságvesztéssel büntetendők. A törvényhozó nem differenciál, - szemben pl. a lopás sokkal egzaktabb szerkezetű törvényi tényállásával, ahol a kiszabható büntetés tartama az egyes elkövetési magatartásokhoz, illetve a növekvő elkövetési értékhez igazodóan növekszik, - nincs csekély súlyú veszélyeztetés, komoly veszélyeztetés, súlyos veszélyeztetés, csak egyféle kiskorú veszélyeztetés büntette van, a Btk. 195. §. /1/ bekezdésébe ütköző, amelyért kizárólag 1-5 évig terjedő szabadságvesztés szabható ki, itt nincs más alternatíva, nincs vaglyagosan kiszabható pénzbüntetés vagy közérdekű munka, csak az uniformizált 1-5 éves büntetési tétel.

Az enyhítő szakasz alkalmazására természetesen van lehetőség, (Btk. 87. §. /2/ bekezdés d. pontja) mellyel legfeljebb hat hónapra lehet „leszállni”, ill. közérdekű munka is kiszabható, különös méltánylást érdemlő esetben pedig pénzbüntetés is.

Álláspontom szerint az elkövetési magatartások közötti szignifikáns különbség alapján megfontolandó lenne a jelenlegi általánosanál differenciáltabb törvényi tényállást szerkeszteni, s ahhoz igazítva, pl. hármas fokozatban megállapítani a kiszabható büntetés tartamát. Ad absurdum azt sem tartom lehetetlennek, hogy a csekélyebb súlyú kiskorú veszélyeztetéseknek lenne egy vétségi alakzata pl. a súlyos következménnyel nem járó elhanyagoló jellegű magatartásoknak, mint pl. a tankötelezettség megsértésével megvalósuló szülői mulasztásnak. Ez esetben ugyanis pl. azzal a szülővel szemben, akinek gyermeke „x” órát mulaszt igazolatlanul, a Köznevelési törvényben meghatározott kötelesek megszegésének szabálysértése

(218/1999 (XII:28.) Korm. rend. 141. §.) miatt indul eljárás, amelynek keretében az elkövető legfeljebb 50.000 Ft pénzbírsággal sújtható, míg „x + 1” igazolatlan óraszám esetében már a Btk. 1-5 éves - büntetért kiszabható - börtönbüntetés fenyegeti a vádlottá vált szülőt, az alternatív szankciók szélesebb körű alkalmazásáról nem is beszélve.

A jelenlegi büntetési keret-struktúra a vádat képviselő ügyész és az eljáró bíró szemléletét negatívan befolyásolja, s egyfajta "generálszóz" típusú büntetés kiszabási gyakorlatot alakít ki a jogalkalmazói fejekben, mely szerint erre a bűncselekményre kizárólag kétféle büntetés létezik/létezzék: a felfüggesztett és a végrehajtható szabadságvesztés, enyhítésre pedig csak legkivételesebb esetekben kerüljön sor. A szabadságvesztés büntetés csak próbaidőre történt felfüggesztés - mivel büntettről van szó, a próbaidő legalább 2 év kell, hogy legyen - esetén képes valóban megfelelni a speciális preventív céloknak. Az elkövetői kör fent részletezett sajátosságai: túlnyomórészt rossz szociális háttér és mentálhigiénés helyzet stb.- miatt a próbaidő akkor telhet el igazán eredményesen, ha az elítélt rendszeres kontroll alatt áll, ami egyben segítséget is jelent. Ezt a pártfogó felügyelet intézménye biztosítja számára. Ha a bíró külön magatartási szabályt ír elő: járjon el alkohol elvonó, ideg- gondozói kezelésre, más módon kezeltesse magát, havonta igazolja, hogy gyermeke folyamatosan látogatja az iskolát, családjával együtt járjon családterápiára stb., akkor a büntetőbírói ítélet csöppnyi resztoratív szerepet is betöltött. S ha ez utóbbinak valamely védett jogtárgy esetében igazán nagy jelentősége lehet, hát hol máshol, mint itt a családban elkövetett bántalmazások, így a most vizsgált kiskorú veszélyeztetése esetében.

A megrovás alkalmazásával (Btk. 36. §. alapján Btk. 71. §. /1/ és /2/ bekezdés) a bíró merje felvállalni, kimondani, hogy azóta, amióta az eljárás tart - s ez sokszor 5-6 év is - az elkövetett cselekmény, - természetesen nem a legsúlyosabb esetekről van itt szó, - már elveszítette a jelentőségét, szaknyelven szólva társadalomra veszélyessége megszűnt, vagy csekélyé vált. A családtagok szétszéledtek, a család felbomlott, vagy éppen fordítva, megbocsátottak egymásnak, békében élnek együtt, a gyerekek már felnőtté váltak, az elkövető súlyos beteg lett időközben, stb. Ilyenkor a büntetőjognak már nem sok ott a keresnivalója. Fejezze ki tehát rosszállását, - s ezt ma már bűnösséget megállapító határozatban teszi (Be 330. §. /2/ bek. b pontja) - s békében bocsássa el a megrovott vádlottat.

A büntetőjog persze nem azonosítható a gyanútlan utasokat barlangjába csábító kegyetlen óriással, aki vendégeit ágyába fektetve úgy gyötörte halálra, hogy a túl hosszúakat megkurtította, a rövideket pedig megnyújtotta. Témám szempontjából a prokrasztész-ág fogalom úgy jutott eszembe, mint az önkényes és oda nem illő szabályozás szinonimája. Jó lenne, ha két-három év múlva már meg sem fordulna a fejemben, hogy hasonló témájú dolgozatomnak ilyen címet adjak.

Dénes Veronika

■ FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. Kindesmisshandlung in der Schweiz, Bern 1993
2. Herczog Mária Gyermekvédelmi kézikönyv - KJK Kerszöv Budapest 2001
3. Dénes Veronika - A bírósági eljárás sajátosságai a családon belüli elkövetett szexuális bűncselekmények tárgyalása során, in: Belügyi Szemle 2000/4-5.

